

פרקים ראשונים

יובל וחשבון הנפש

במקום אחר בגליון הזה בא מאמרה של פרופ' רבקה פרידמן המציין את יובל החמישים ל"מבצע" הוראת הלשון העברית בבתי-הספר הציבוריים בניו-יורק. בשעתו היווה מפעל זה, שד"ר יהודה לאפסון היה הרוח החיה בו, הפגנה רבת-ערך לעברית, שהוכרה לא רק כלשון ה"בייבל", אלא כלשון חיה של הישוב היהודי בארץ-ישראל עוד לפני קום המדינה; לשון חיים ותרבות, שמגלמת בתוכה את הזיקה של עם ישראל לתפוצותיו לארצו ההיסטורית ולמורשתו הרוחנית. כמו-כן עלה עלי-ידי מפעל זה כבודה של הלשון בעיני היהודים עצמם הרחוקים ממקורותינו, שדבר תחייתה כמעט שלא הגיע קודם לאזניהם.

הנהגת לימוד הלשון העברית בבתי-הספר הציבוריים לא באה לפתור את שאלת החינוך היהודי ובשום אופן לא היתה בתכנית הזאת כדי לשמש תחליף לחינוך עברי שלם וראוי לשמו, אך עשויה היתה להוות תמריץ ודחף להגברת דעת לשוננו בין תלמידים שהוריהם לא ראו צורך, או יכולת, לשלוח אותם לבית-ספר עברי. התכנית יכולה לציין הישגים חשובים על אף מגבלותיה. מספר תלמידים התקשרו ללשוננו ושקדו עליה לאחר שסיימו את חוק לימודיהם בבתי-הספר התיכון ומהם שהמשיכו להתמחות בה בבתי-ספר עליונים, ואפילו באוניברסיטות בארץ. הישגים אלה יש לזקוף לזכותם של העסקנים והמחנכים העברים שהצליחו לקיים את התכנית מאז ועד היום הזה.

חסרונה של "מדיניות עברית"

המספר הכללי של התלמידים שלמדו עברית כ"לשון זרה" בבתי-הספר התיכון באמריקה לא היה רב גם בימים הטובים לתכנית. הירידה חלה, כפי שכבר בא הדיבור עליה, בגלל ביטול חובת לימודה של לשון זרה בבתי-הספר התיכונים והעליונים. גורם שני היה חילופי אוכלוסין בכמה שכונות בניו-יורק (בפרט בברוקלין ובברונקס). אין להתעלם גם מסיבות אחרות שהביאו לדילדול מעמדה של הלשון בבתי המדרש, שתפסה בהם מקום נכבד, ובמחלקות העבריות במכללות ובאוניברסיטות.

הצבענו בקצרה על הסיבות האלה בגליון הקודם של ה"בצרון" ועוד נחזור ונדון על המכשולים והתקלות בדרך העברית באמריקה ועל הדרכים לתיקון מצבה. אחת הסיבות המכריעות לפי דעתנו היא חסרון גוף עברי פעיל ומשפיע ויד מארגנת, מאחדת ומכוונת קו-עשייה של "מדיניות עברית". חסרון זה יש בו כדי להסביר רפיפות מעמדה של העברית גם במוסדות ששוררים בהם תנאים רצויים יותר לביצורה (כגון במכללה העירונית בקווינס). לכאורה ישנם מספר לא קטן של פרופסורים באוניברסיטות ארצות-הברית שפרנסתם על לימודי העברית ומקצועות היהדות, שאף הם, דין הוא שיהיו בקיאים במקורות העבריים.

כמורכב מצויים אנשים בעלי עמדה ציבורית חשובה שרוחשים כבוד לעברית ולערכיה, מהם מסיימי בתי-האולפנה הגבוהים שלנו, חניכי מחנות-ילדים עברים ומאות ואלפים שהשתלמו בלימודים עברים במדינת ישראל. על אף ה"יש" המצוי בכח הרי המצב בפועל הוא לא רצוי ביותר.

ה"מרכז וההיקף"

עלי-ד, "עריסת" התנועה העברית באמריקה עמדו בני-עליה, בעיקר אנשי רוח ומנהיגים ציוניים שעשו כאן בשנות מלחמת העולם הראשונה, אך גם אישי-ציבור מבני המקום. בין שושביני התנועה היו ד. בן-גוריון, י. בן-צבי, אליעזר בן-יהודה, ראובן בריינין, הרב מאיר ברלין (בר-אילן), ד"ר שמריהו לוויין, הנרייטה סולד ועוד.

התנועה העברית לא גילתה מעולם תנופה רבה. תולדותיה הן "יום קטנות" ארוך אחד. בכל זאת גילגלה במשך עשרות בשנים בפעולות ובנסיונות-השחמיו גם פירות. היא קיימה מסיבות, אסיפות, שעורים, חוגים וסניפים, הוצאת ספרים ומומן לזמן — הצגות עבריות. התחום החיוני ביותר לעתידה של העברית באמריקה, שדה החינוך, היה כמעט מחוץ לתחומה של התנועה, מלבד אפשר בשנות העשרים כשקיימה את בית-המדרש למורים, "תרבות", שריכו מסביבו מורים מצויינים והיווה מפעל חינוכי-תרבותי חשוב; ובשנות השלושים, כאשר סייעה להסתדרות הנוער העברי ולמפעליה.

כבר צויין שדווקא עם כינונה של מדינת ישראל דעכה העבודה העברית בתפוצת אמריקה. נדמה שהמשבר בתנועה הציונית כאן פגע גם בעבודה העברית. מאז היתה הלשון העברית לשון מדינת ישראל, הועם כאילו זיווה בארצות הפזורה. העברית היתה תמיד שלובה בתחיית העם והארץ, בגילוי רוחנו המקורי וחיידוש יצירתנו הלאומית. "תעודה" זו וכל הכרוך בה — "אחריותה" על מדינת ישראל והיא פוטרת, כביכול, את הגולה מאחריות זו...

ייתכן ש"המרכז" היה מחייב יותר את התפוצות אילו טופחה הקנאות העברית בארץ. כל הסימנים מוכיחים, שההיפך הוא הנכון. הזלזול בלשונו נעשתה כנראה לתופעה רווחת בארץ — באוניברסיטות, בין פרוספיטורים שנותנים יתרון לפירסומים בלעז ולשימוש בלשון זרה, במשרדים, בבתי-מסחר וברחוב. המספר הנודע, משה שמיר, הדגיש במסיבה עברית בניו-יורק, ולזול זה כאחד הגורמים ל"ירידה".

"תחייה" ותחייה

היה זמן שהעברית (והקנאות לה), היתה המכנה המשותף של כל המפלגות בארץ-ישראל ובתפוצות, מן הציונות הרבזיוניסטית עד השומר הצעיר. ייתכן שהיחס הפושר לעברית היום מקורו בחיקוי של התבטלות בפני תרבויות זרות וברפיון הרוח החלוצי. השעה כשרה לתנועת תחייה רוחנית-תרבותית, מחוץ ל"תחיה" המפלגתית, תחייה שתקיף את כל המפלגות במדינת ישראל ושתפעל למען עליית רוחנו וערכינו העבריים בארץ ובתפוצות.

לזכרה של יוכבד בת מרים

בשירי יוכבד בת-מרים מרובעי הבתים והטורים המגובשים-החדגוניים — רבגניות של ציור ורגשות וחליפות מראות וסמלים. ראיית הדברים היא חדה ונפעמת ואוירה של רומנטיקה עדינה אופפת אותם. המשוררת מדובבת את העצמים שהיא מציירת וכובשת את לב הקורא בהלך-הנפש המודבר שבכל אחד משיריה המדודים. בת-מרים מעלה בשירתה הדים מרחוק, אך מקרבת אותם אלינו בכח ציוריה וסמליה המרמזים תמיד על טבעיות חיונית. על מקור חוויותיה מימי ילדותה יעיד שיר אחד מסידרת „חמה נושנה“ שניתן כאן בשלימותו:

שְׁלוֹ הַתְּרוֹמֶם בֵּית-אֲבָא
כְּתִפְלָה רוֹגֶשֶׁת וּמְתוּנָה.
צוֹרוֹת צְדִיקִים הִקְרִינוּ
חֲלָלוּ בְּהֵרָאֵמוּנָה.

וּזְרָחוּ וְנָגְוּ שֵׁם פְּסָחִים
שִׁירַת-יָם נֶאֱמָה אֲדִירָה.
שְׁבוּעוֹת וְסִכּוֹת הוֹרִיקוּ
מִפְּרוֹת מוֹלַדַּת מְאִירָה.

חֲלוֹנוֹת נְכוֹזִים וְרַחֲבִים
צִפּוּ הַבֵּיטוֹ לְרִנְחָה,
אֵל אֶפְקֵי מְרַחֲקִים מְזוֹהָבִים
וְכָרִים וְשׂוֹדוֹת שֶׁל בְּרָכָה.

וְאֶזְכֶּר — וּבְרוּכָה לְעַד לִי
זֹאת יְלָדוֹת רַחֲוִקָה וְטְמִירָה,
שְׁאֶצְלָה עַל אֶרֶץ וּמְלוֹאָה
גְּשֵׁמָה יִתְּרָה וְנִהְיָרָה.

כְּשֶׁעַר מְצִיר שֶׁל מְחֻזָּר —
דָּלַת סוֹבְבַת נִסְמָחַת,
לְעוֹבְרֵי-אֶרֶץ עֲנִיִּים
קְשׁוּבָה וְעֵרָה בְּנַחַת.

על אף הניגודים שבנושאי שירתה: רוסיה וארץ-ישראל; דמויות מרחוק ומקרוב — מהתנ"ך ומימינו — עד האחרונה שבהן — על המשורר נתן אלתרמן; שירי אהבה ומוות; שירי זכרון שלווים ושירי הגיטו — ניגון נפש אחד אנושי-יהודי צלול, אמיתי ומקורי מבריא אותם. אין לציין את השירים במלים נידושות של „ישן“ ו„חדש“. הישן מתחדש בו וטעם חריף כיין עתיק תוסס בו. זאת היא שירה סתומה ופתוחה כאחת, רמוז ופיענוחו. וככל שאתה קורא בשיריה — הם עומדים ברעננותם ובחיוניותם. שלום לעפרה!